

TM	Г. XXXVI	Br. 1	Str. 187-204	Niš	januar - mart	2012.
----	----------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 330.322

Pregledni članak

Priljeno: 30.12.2010.

Slobodan Cvetanović

Univerzitet u Nišu

Ekonomski fakultet

Niš

Vlastimir Leković

Univerzitet u Kragujevcu

Ekonomski fakultet

Kragujevac

TEHNOLOŠKA PRELIVANJA PUTEŃ STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA I ENDOGENI EKONOMSKI RAST

Apstrakt

Polazeći od stava da tehnološke promene predstavljaju ključnu materijalnu premisu nastanka endogenih objašnjenja ekonomskog rasta, u radu se fenomen preliivanja, odnosno širenja tehnologija (tehnoloških spillovers-a), posmatra, prvenstveno, kroz prizmu njegovog potencijalnog doprinosa privrednom napredovanju pojedinih zemalja. Uvažavajući činjenicu da tokom poslednjih dvadesetak godina, osnovni oblik angažovanja eksternih izvora finansiranja privrednog razvoja u globalnim relacijama predstavljaju strane direktne investicije, čiji su institucionalni nosioci transnacionalne korporacije, kao dominantni vlasnici inovacija i aplikativnih tehnoloških znanja, u radu se apostrofira mogući uticaj stranih direktnih investicija, kao kanala transfera tehnologije, na stimulisanje privrednog rasta zemlje domaćina.

Strane direktne investicije omogućavaju prenos i razmenu i onih primenjenih znanja koja ne bi mogla biti, na drugačiji način, transferisana zbog nepostojanja tržišta koje njihovom vlasniku može obezbediti adekvatnu nadoknadu za posedovanje tehnološkog monopola. Preuzimanje tehnologija koje transferišu strane direktne investicije, u značajnom stepenu zavisi od inovacionog kapaciteta privrede, odnosno, od egzistirajućeg nacionalnog sistema inovacija zemlje domaćina. Shodno tome, nesporno je da unapređenje inovacionog kapaciteta privrede, odnosno podizanje kvaliteta inovacionog sistema zemlje domaćina stranih direktnih investicija, može značajno ubrzati njen privredni rast endogenog karaktera. Posebno važnu misiju u ovom procesu ima savremena država.

Ključne reči: endogeni rast, strane direktne investicije, tehnološke promene, preliivanje znanja i tehnologija, inovacioni kapacitet privrede, nacionalni inovacioni sistem

UVODNE NAPOMENE

Endogena objašnjenja ekonomskog rasta označavaju noviji pristup u analizi privrednog napredovanja zemalja. Jedan od magistralnih pravaca endogenih teorija vezan je za stav po kojem tehnološke promene predstavljaju ključni faktor dugoročno održivog privrednog rasta.

Kazano jezikom ekonomske analize, prelivanja su pozitivni eksterni efekti. Poput ostalih pozitivnih eksternalija, prelivanja uvećavaju proizvodne mogućnosti drugih ekonomskih subjekata, bez tržišne kompenzacije. U literaturi o endogenom rastu, najčešće se govori o prelivanju znanja, tehnologija, produktivnosti i upravljačkih veština.

Tehnološka prelivanja, efektom sinergije, podstiču proces uvećanja vrednosti proizvodnje roba i usluga na nacionalnom nivou. U savremenim uslovima privredivanja, postojanje *spillovera* najčešće se povezuju sa prožimajućim i propulzivnim karakterom novih, pogotovo informaciono komunikacionih tehnologija.

Monopol nad primenljivim znanjem u dominantnom je vlasništvu moćnih transnacionalnih korporacija, koje istovremeno predstavljaju ključne institucionalne nosioce stranih direktnih investicija. U kontekstu objašnjenja endogenog rasta, egzistiranje tehnološkog monopola je, u teorijskom smislu, povezano sa ispoljavanjem pozitivnih eksternalija i objašnjenja neopadajućih prinosa faktora kapitala, shvaćenog u najširem kontekstu pojma. Empirijski podaci pokazuju da strane direktne investicije, u vremenu globalizacije, predstavljaju respektabilnu determinantu ekonomskog rasta endogenog karaktera. Budući da se radi o vlasničkim investicijama, logično je da njihovo kretanje prati prenos primenjenih znanja i tehnologija u zemlju domaćina. Ovo znači da, pod ostalim nepromenljivim okolnostima, veći obim transfera novih tehnoloških rešenja u zemlju domaćina, ima za rezultat izraženiji efekat prelivanja znanja, tehnologija i produktivnosti, što posledično deluje na intenziviranje ekonomskog rasta zemlje domaćina. Rečju, tehnološki napredne strane direktne investicije predstavljaju važnu polugu rasta produktivnosti i uvećanja proizvodnih mogućnosti zemlje, između ostalog, zhvaljujući i njihovom delovanju na unapređenje ljudskog kapitala i poboljšanje prakse menadžera.

Strukturu rada čine četiri dela. U prvom delu, ekspliciraju se ključne teorijske premise neoklasičnih, s jedne, i endogenih modela ekonomskog rasta, s druge strane. Sadržaj drugog dela, čini elementarna deskriptivna analiza mesta tehnoloških promena u objašnjenju ekonomskog rasta i karaktera njegovog ispoljavanja. U trećem se daje objašnjenje transfera novih znanja u celini, i posebno transfera novih tehnoloških znanja, putem stranih direktnih investicija, u generisanju endogenog rasta, ukazujući na značaj efekata tehnoloških prelivanja u oblikovanju makroekonomske razvojne performanse. Konačno, u četvrtom delu rada, istražuje se međupovezanost ispoljavanja efekata tehnološkog

prelivanja putem stranih direktnih investija i koncepta inovacionog kapaciteta privrede.

Elementarna retprospekiva literature, na temu značaja tehnoloških prelivanja putem stranih investicija, tokom poslednjih tridesetak godina, omogućuje odgovarajuće zaključke. Prvo, ne postoji jedinstvo stavova ekonomskih teoretičara, po pitanju karaktera delovanja tehnološkog prelivanja putem stranih direktnih investija na privredni rast zemlje domaćina. Drugo, neslaganja pojedinih teoretičara se kreću u rasponu tvrdnji da postoje tehnološki *spilloveri*, čiji je uticaj na dinamiku privrednog rasta zemlje domaćina, u suštini, pozitivan, do konstatacija po kojima su prelivanja uglavnom negativnog karaktera. I treće, novija istraživanja, predominantno naglašavaju postojanje pozitivnih tehnoloških *spillovera*, čiji je uticaj na dinamiku privrednog rasta nesporno pozitivnog karaktera, premda se isti veoma teško može precizno kvantificirati.

OD NEOKLASIČNIH DO ENDOGENIH OBJAŠNJENJA EKONOMSKOG RASTA

Relativno dugo, u teoriji rasta, dominantno oruđe analize bio je neoklasični model rasta nobelovca Roberta Soloua, u čijem se pristupu nalazilo proširenje dotadašnje dominantne, tripartitne distinkcije činilaca ekonomskog rasta (zemlja, tj. prirodni resursi, rad i kapital), četvrtim faktorom koji se odnosio na tehnologiju (Solow 1957, 312-320). Premise, na kojima se temelje model privrednog rasta Soloua, su: u privredi postoji jedno dobro koje ima i potrošni i proizvodni karakter; stopa nacionalne štednje je egzogeno determinisana i predstavlja konstantni deo bruto domaćeg proizvoda; broj stanovnika, odnosno broj zaposlenih, veličina je egzogenog karaktera; privreda je neprekidno u stanju pune zaposlenosti; postoji jedino tzv. realni sektor privrede; na tržištu egzistira savršena konkurencija. Ekonomija obima je pozitivna, ali je odlikuju opadajući prinosi proizvodnih činilaca, čija je međusobna supstitabilnost endogeno određena. Tehnologija je javno dobro, čije su osnovne karakteristike, nekonkurentnost i neisključivost, što znači da su ekonomske koristi, po osnovu tehnoloških promena, praktično podjednako dostupne svim ekonomskim agentima.

Činjenica da privrede, na nižem nivou ekonomske razvijenosti, raspolažu manjim iznosima kapitala po zaposlenom, odnosno, da se odlikuju nižim nivoom koeficijenta tehničke opremljenosti rada, u poređenju sa ekonomski naprednim zemljama, implicira izraženiju graničnu produktivnost kapitala u ekonomski siromašnijim privredama. To čini logičnim zaključak o mogućem sustizanju (*catch-up*) privredno naprednih zemalja. Razumljivo da će, u slučaju otvorenosti manje razvijenih zemalja, shodno logici neoklasičara, dinamika njihovog približavanja visini dohotka po stanovniku u ekonomski naprednim

privredama, pored ostalog, biti funkcija intenziteta priliva kapitala, znanja i tehnologija iz zemalja okruženja. Ovo iz jednostavnog razloga što je, u manje razvijenim privredama, koeficijent tehničke opremljenosti rada niži, a prinosi po jedinici investicija veći (Dosi 1994, 132-167). Stoga, svako ometanje međunarodnog kretanja rada, kapitala i tehnologije, prema neoklasičnoj teoriji, vodi usporavanju stope privrednog rasta, kako u razvijenim, tako i u manje razvijenim privredama. Implicitno, to znači da usporavanje priliva stranih direktnih investicija, pored ostalog, negativno deluje na prelivanje znanja, tehnologija i produktivnosti, što za posledicu ima usporavanje stope privrednog rasta zemalja domaćina stranih direktnih investicija (Clunies-Ross et al. 2009, 101-102).

Poruke neoklasičara su da rast vrednosti proizvodnje predstavlja rezultat povećanja količine i kvaliteta rada (putem rasta populacije i obrazovanja), uvećanja kapitala (putem štednje i investicija), kao i podizanja tehnološkog nivoa proizvodnje (vlastitim istraživačkorazvojnim aktivnostima ili transferom znanja i tehnologije). Ekonomije sa nižom stopom rasta stanovništva i manje razvijenim obrazovnim sistemom, nižim stopama štednje i neadekvatnijim nacionalnim sistemom inovacija, *ceretis paribus*, imaju umerenije stope privrednog rasta, u poređenju sa privredama koje odlikuju visok intenzitet rasta stanovništva i kompetentan obrazovni sistem, visoke stope štednje i adekvatni nacionalni sistem inovacija.

Neoklasična objašnjenja fiziologije ekonomskog rasta, polaze od pretpostavki ispoljavanja konstantne ekonomije obima, ponašanja privrednih subjekata, shodno cenama uspostavljenim na perfektno konkurentnim tržištima, odsustvovanja eksternalija, egzogenog karaktera tehnoloških promena. Ona, takođe, u celini apstrahuje mogući uticaj institucionalnih faktora i potencijalno podsticajnu ulogu države na generisanje ekonomskog rasta (Kurz and Salvadori 2001, 14-16). Imajući u vidu okolnosti da perfektna tržišta u realnosti ne postoje, niti bi u institucionalnom kontekstu najvećeg broja savremenih privreda ona bila poželjno dugoročno rešenje, da su potrošači kao celina retko suvereni oko bilo čega, da su raspoložive informacije ograničene, te da, u realnom životu, postoji široko ispoljavanje eksternalija u proizvodnji i potrošnji, očigledno da su premise, na kojima je postulirana neoklasična teorija ekonomskog rasta, potpuno udaljene od privredne realnosti. Rečju, ideal potpune konkurencije i tzv. automatskog čišćenja tržišta, gotovo da nema dodirnih tačaka sa ekonomskom stvarnošću. Umesto modela ravnoteže, i automatskog cenovnog prilagođavanja, činjenica je da se mnoga tržišta daleko kompetentnije mogu analizirati pomoću modela privrednih neravnoteža. Dodatno, predstavnici neoklasične teorije rasta, uključujući i njihovog najznačajnijeg reprezentanta, nobelovca Roberta Soloua, sadržaj tehnologije identifikuju kao element koji je posledica jednostavnog protoka vremena. To praktično znači da je, distanciranje kompleksa tehnoloških promena od procesa supstitucije faktora u proizvodnim

funkcijama fiktivno i praktično potpuno nevažno. Ovim je neoklasični okvir teorije rasta, u značajnom stepenu, diskreditovan i objektivno postao nesvrshodan u sagledavanju delovanja tehnoloških promena na generisanje privrednog rasta, budući da isti u potpunosti apstrahuje snage koje pokreću i održavaju krajnje složen mehanizam stvaranja i usvajanja inovacija u preduzećima, i šire, u privredi kao celini.

Vreme koje je proteklo, od šeste do devete decenije prethodnog veka, karakteristično je po ogromnom interesovanju ekonomske nauke za proučavanje fiziologije privrednog rasta, nesumnjivo najvažnije determinante makroekonomske konkurentnosti. Ovaj vremenski interval je, pored ostalog, karakterističan po velikom napretku ekonometrije i nastanku ogromnog broja novih baza podataka, koje su omogućile da se neupredivo preciznije kvantificiraju osnovni faktori ekonomskog rasta pojedinih zemalja. Sve ovo uslovio je nastanak novog pristupa u sagledavanju ključnih pokretača ekonomskog rasta, pristupa poznatog pod sintetičkim nazivom endogena objašnjenja rasta, odnosno nova teorija rasta (Цветановић и сар. 2010, 1-12).

Za razliku od neoklasičnog modela, mnogobrojni pravci endogenih eksplikacija ekonomskog rasta naglašavaju da je dinamika rasta unutrašnji rezultat snaga koje su dobrim delom determinisane karakterom delovanja ključnih atributa ekonomskog sistema, odnosno ekonomske i razvojne politike zemlje, a ne snaga koje deluju izvan njega (Todaro 1997, 90). Mnogobrojne varijante endogenih objašnjenja ekonomskog rasta takođe apostrofiraju važnost postojanja odgovarajućih institucionalnih aranžmana. Naime, mnogi istraživači su, krajem devete i početkom poslednje decenije prethodnog veka, uvideli neophodnost promene dotadašnjeg, naširoko korišćenog, neoklasičnog pristupa, u kojem je ekonomski rast određen egzogenom stopom rasta stanovništva (zaposlenosti), uvećanjem stokova kapitala i podizanjem tehnološkog nivoa proizvodnje. Sem toga, neoklasična teorija nije došla do kompetentnih odgovora na aktuelna pitanja u vezi ispoljenog skromnog ekonomskog rasta, u to vreme privredno vodećih zemalja u svetu, a takođe i permanentne ekonomske stagnacije ubedljivo najvećeg broja siromašnih zemalja. Gro literature, posvećene fundamentalnim pitanjima ekonomskog rasta, konstelirao se oko zaključka, po kojem, intervencije makroekonomske politike, na planu podržavanja proizvodnje, mogu negativno uticati na ravnotežnu stopu privrednog rasta, odnosno, delovati u pravcu ispoljavanja ekonomskih poremećaja.

U analitičkom smislu, endogena objašnjenja ekonomskog rasta, podrazumevaju neopadajuće (konstantne ili rastuće) prinose, nepotpunu konkurenciju, eksternalije povezane sa investicijama u fizički i ljudski kapital). Sredinom devedesetih godina dvadesetog veka, Pol Romer (1986, 94), motive nastanka radikalno izmenjenog pristupa u objašnjenju ekonomskog rasta, objasnio je potrebom konstruisanja prihvatljive

alternative modelu savršene konkurencije. Kvintesencu ovog polazišta predstavlja stav, po kome, tehnološke promene pretpostavljaju mogućnost ekonomskih agenata da prisvajaju monopolsku (tehnološku) rentu, što je neoklasični pristup u potpunosti apstrahovao.

TEHNOLOŠKE PROMENE U TEORIJAMA ENDOGENOG EKONOMSKOG RASTA

U većini endogenih teorija, važnu ulogu, u objašnjenju fiziologije ekonomskog rasta, ima kompleks znanja i tehnoloških promena.

„Tehnološka promena – koja povećava proizvodnju za dati skup inputa – ključni je sastojak rasta neke zemlje. Nova teorija rasta želi da razotkrije procese koji rezultuju tehnološkom promenom. Ovakav pristup naglašava da je tehnološka promena proizvod koji je podložan teškim tržišnim neuspesima jer je tehnologija javno dobro koje je skupo proizvesti, ali jeftino reprodukovati. Vlade sve više nastoje da osiguraju jaka prava na intelektualno vlasništvo za one koje razvijaju nove tehnologije“ (Samuelson and Nordhaus 2009, 567).

Tehnološke promene menjaju važnost pojedinih činilaca proizvodnje, a takođe, deluju na kvalitativnu transformaciju svih elemenata ekonomskog potencijala, šireći granice njihovog korišćenja, zahvaljujući rastu efikasnosti upotrebe raspoloživih proizvodnih faktora (Togaty 2009, 29-31). Povećanjem efikasnosti upotrebe faktora, tehnološke promene omogućavaju da se, u razvojnom procesu, manje drastično ispolji limitiranost pojedinih elemenata, odnosno, čine mogućim ekonomsko napredovanje zemalja zahvaljujući supstituciji najoskudnijih razvojnih činilaca, manje limitiranim faktorima proizvodnje. Nadalje, rezultat delovanja tehnoloških promena su efikasne rekombinacije razvojnih faktora, sa tendencijom ka korišćenju sve kvalitetnijih činilaca proizvodnje. Tehnološke promene, takođe, utiču na transformaciju strukture privrede, time što nejednako obuhvataju razne proizvode, grupe ili grane, a različiti su im i pravci rasprostiranja, kao i intenzitet efekata ispoljavanja. U kontekstu postavljenog cilja ovog rada, od velikog značaja je stav da efekti tehnoloških promena poništavaju tendenciju opadajućih prinosa, kao jednog od nosećih postulata neoklasičnih objašnjenja rasta (Link and Siegel 2003, 18).

Ukazujući na značaj tehnoloških promena za privredno napredovanje pojedinih zemalja, ne mali broj analitičara, pri tom, ukazuje na važnost transfera tehnologije u generisanju privrednog rasta endogenog karaktera (Драгутиновић и сар. 2005). Stoga, na značaju dobija međunarodna trgovina tehnologijom, a takođe i mnogobrojni načini putem kojih se tehnološka znanja prenose iz jedne u drugu sredinu. Jedan broj endogenih teorija rasta uobličio je pristupe u kojima su ideje, odnosno aktivnosti istraživanja i razvoja, označene ključnim generatorom

tehnoloških promena.

U današnjim uslovima poslovanja, tehnološke promene u čitavom nizu slučajeva pomeraju granice produktivnosti gotovo do teorijskog maksimuma, istovremeno translirajući težište u stvaranju ekonomskih vrednosti od produkcije roba i usluga ka kreiranju novih znanja i tehnologija, čiji sinergetski karakter delovanja višestruko premašuje ukupne troškove njihovog stvaranja. U modelima endogenog rasta, kontinuirano uvećanje proizvodnje moguće je pod pretpostvkom sprečavanja ispoljavanja tendencije opadajućih prinosa, tj. pod uslovom da prinosi, po osnovu korišćenja nove tehnologije, ne koreliraju sa izdacima kreiranja inovacija ili troškovima transfera, odnosno kupovinom gotovih tehnoloških rešenja. Kvintesenca objašnjenja ove mogućnosti nalazi u sinergetskom karakteru delovanja tehnoloških promena na rast produktivnosti i uvećanje ekonomske efikasnosti.

Podsticanjem privatnog investiranja u industrijske grane sa velikim znanjem, u kojima se posebno može akumulirati ljudski kapital, endogene teorije ekonomskog rasta objašnjavaju tehnološku promenu kao unutrašnji ishod javnih i privatnih investicija u ljudski kapital i ulaganja u istraživačkorazvojne oblasti proizvodnje. Svi modeli endogenog rasta predlažu aktivnu ulogu ekonomske politike u podržavanju ekonomskog rasta, pored ostalog, i putem direktnih i indirektnih investicija u obrazovanje ljudskog kapitala i stimulisanje stranog direktnog investiranja u istraživačko intenzivne oblasti proizvodnje, poput industrije softvera, telekomunikacija, itd. Međutim, treba znati da, i pored činjenice što teorije endogenog rasta objašnjavaju razlike u nivou razvijenosti pojedinih zemalja, tajna ekonomskog napredovanja ni u njima nije u potpunosti objašnjena (Вукотић 2002, 779).

U savremenim uslovima privređivanja, tehnološke promene predstavljaju osnovu razvoja vodećih korporacija, ali i ljudske zajednice u celini. Tehnološki razvoj, omogućuje stvaranje novih ili poboljšanje postojećih proizvoda, usluga i procesa. Cilj i svrha tehnološkog razvoja jeste omogućavanje bržeg, sveobuhvatnijeg i kvalitetnijeg zadovoljavanja ljudskih potreba. Izbor načina i metoda ostvarivanja ciljeva tehnološkog razvoja jeste pitanje strategijskog opredeljenja preduzeća, ali i nacionalne ekonomije u celini. U tom smislu, preduzeće se može opredeliti za samostalan razvoj tehnologije, za kupovinu gotovih tehnoloških rešenja, putem transfera tehnologije, ili za kombinaciju kupljenih i sopstvenih tehnoloških rešenja. Bez obzira za koju strategijsku opciju tehnološkog razvoja se opredeli, istraživanje i razvoj predstavljaju okosnicu inovacionog napredovanja svakog preduzeća. Stoga, ovim aktivnostima treba posvetiti odgovarajuću pažnju, na nivou preduzeća, a takođe i na nivou privrede kao celine.

*PRELIVANJA TEHNOLOGIJA PUTEM
STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA*

Može se konstatovati da svi pravci endogenih objašnjenja ekonomskog rasta, temeljeni na tehnološkim promenama, nastoje da, mogućnosti ispoljavanja neopadajućih prinosa faktora kapitala u agregatnim proizvodnim funkcijama, objasne na adekvatan način. Tretirajući kapital u najširem sadržajnom i manifestacionom kontekstu, ova tumačenja fiziologije ekonomskog rasta računaju i sa različitim oblicima prelivanja efekata tehnologija, odnosno postojanjem pozitivnih tehnoloških eksternalija.

„Prelivanje (*spillover*) znanja, tehnologija i produktivnosti, značajan je potencijalni izvor održivog rasta produktivnosti i međunarodne konkurentnosti nacionalne privrede. Kvalitet ljudskog kapitala, sposobnost stvaranja i usvajanja inovacija, aktivnosti istraživanja i razvoja (*Research and Development – R&D*) i tehnologija, glavne su odrednice rasta produktivnosti. Upravo je ovo razlog za brojna istraživanja u ovim oblastima, kako u razvijenim, tako i zemljama u razvoju. Razvijene zemlje mogu unaprediti i stabilizovati svoj položaj, a nerazvijene i zemlje u razvoju uspješnije preskočiti neke od tehnoloških stepenica. Dinamičan razvoj tehnoloških znanja, posebno u oblasti visokih i komunikacionih i informacionih tehnologija (*Communication and Information Technologies – ICT*), pruža realnu osnovu za takva nastojanja. U praksi se pokazalo da se „prelivanje“ ne može materijalizovati ako je tehnološki jaz između stranih i lokalnih firmi preveliki, zbog toga što one imaju mali kapacitet učenja“, ali i da je postojanje određenog jaza potrebno da do njega uopšte dođe“ (Петровић и Антевски 2007, 13-14).

Fenomen prelivanja efekata tehnoloških promena, najvećim delom se vezuje za angažovanje eksternih izvora finansiranja privrednog razvoja, oličenih u stranim direktnim investicijama. Institucionalni nosioci stranih direktnih investicija su, pre svega, vodeće transnacionalne korporacije koje, prekograničnim investiranjem, ispoljavaju trajni interes za prisustvo na tržištima drugih zemalja. Putem direktnih investicija u inostranstvu, transnacionalna preduzeća razmeštaju svoje proizvodne aktivnosti ili druge poslovne funkcije, nastojeći, pri tom, da obezbede najpovoljnije uslove za snabdevanje sirovinama, energijom i radnom snagom, odnosno da obezbede najprofitabilniji plasman svojih proizvoda. Ova preduzeća su, istovremeno, ključni institucionalni nosioci magistralnih tehnoloških promena u svetskim relacijama. U privredno najnaprednijim zemljama, velika finansijska ulaganja namenjena razvoju novih tehnoloških rešenja dovela su do svojevrstne koncentracije kapitala i ispoljavanja inovacione supremacije pojedinih transnacionalnih koncerna u gotovo svim istraživačko intenzivnim oblastima proizvodnje. Svoju komercijalnu dominaciju u svetskim relacijama, transnacionalne korporacije značajnim delom realizuju po osnovu intenzivne implementacije novih menadžment i tehnoloških znanja u proces

proizvodnje. Ovi proizvodni subjekti ne samo da reprezentuju dominantne tokove stranog investiranja u savremenim uslovima privređivanja, već, najvećim delom, oblikuju i magistralne pravce prenosa tehnologije iz jedne u drugu sredinu. Na taj način, transnacionalne korporacije danas praktično kontrolišu tri najznačajnija tržišta: 1) tržišta proizvoda i usluga, 2) finansijska tržišta i 3) tržišta tehnologije.

Putem stranih direktnih investicija, objedinjuju se tokovi trgovine, kapitala i tehnologije i stavljaju pod jedinstvenu kontrolu i upravljanje, čime se ostvaruje uticaj na efikasnost funkcionisanja ukupne svetske privrede. Radi se o mnogo složenijim procesima nego što je transfer kapitala. Širenje matične kompanije na tržišta drugih zemalja, podrazumeva postojanje i plasiranje krajnje složenog investicionog paketa koji, osim kapitala, sadrži tehnologiju, marketing, upravljačka znanja, pristup tržištima i druge prednosti. Veoma važna karakteristika stranih direktnih investicija, ogleda se u činjenici da one omogućavaju prenos i razmenu tzv. neopipljive aktive, tj. primenjenu tehnologiju koja na drugačiji način ne bi mogla biti transferisana, usled nepostojanja tržišta koje nosiocu znanja može obezbediti adekvatnu nadoknadu za prednosti koje poseduje. Strane direktne investicije, najpouzdaniji su i najkraći kanal prenosa tehnološke komponente, koja čini osnovu rasta i razvoja savremenog preduzeća, a takođe i konkurentnosti zemalja. Uz trgovinu, SDI predstavljaju osnovne mehanizme globalizacije svetske privrede. Štaviše, za ekonomije koje odlikuje otežan pristup međunarodnom tržištu dugoročnih finansijskih izvora, strana ulaganja predstavljaju svojevrsni „ventil“ za angažovanje eksternih izvora finansiranja ekonomskog razvoja.

Strane direktne investicije izmenile su strukturu i način odvijanja međunarodne trgovine. Njihov rast je doveo u pitanje stav o trgovini robom kao jedinom načinu odvijanja međunarodne razmene. Proizvodnja u inostranstvu potiskuje standardne oblike izvoza roba i usluga pa se klasični instrumenti spoljnotrgovinske politike obogaćuju novim, čiji je cilj stimulisavanje priliva stranih direktnih investicija. Od devedesetih godina dvadesetog veka, strane direktne investicije su preovlađujući oblik međunarodne trgovine.

Tokovi stranih direktnih investicija neprekidno se uvećavaju u svetskim relacijama u vremenu globalizacije, dostigavši svoj maksimum u 2007. godini, kada se njihova vrednost približila iznosu od oko dve hiljade milijardi). Kao posledica usporavanja svetskog privrednog rasta i ispoljavanja finansijske krize, dolazi do njihovog opadanja na vrednost oko hiljadusedamsto milijardi dolara u 2008. godini. (tabela 1.)

Tabela 1. Prilivi stranih direktnih investicija u 2007. i 2008. godini po pojedinim regionima

Region	Prilivi SDI		u %	
	2007.	2008.	2007.	2008.
Svet	1.987	1697	100	100
Razvijene zemlje	1.358	962	68,7	56,7
Zemlje u razvoju	529	620	26,7	36,6
Tranzicione privrede	90	114	4,5	6,7

Izvor: World Investment Report, 2009. UNCTAD, New York and Geneva.

Na osnovu podataka sadržanih u tabeli 1, proizilazi da je preko polovine ukupne vrednosti stranih direktnih investicija, u 2007. i 2008. godini, odlazilo u tržišno vodeće privrede. Zapaža se takođe, porast učešća zemalja u razvoju u vrednosti stranih direktnih investicija.

Osnovni motiv realizacije stranih direktnih investicija je maksimizacija profita. Globalizacija svetskih privrednih tokova i pojava integrisanih transnacionalnih kompanija, preusmerava strategiju profitabilnog poslovanja sa principa maksimizacije rezultata svake afilijacije na maksimizaciju efekata sistema kao celine. Istorijski posmatrano, sektorska struktura investicionih tokova, menjala se više puta tokom razvoja tržišnog sistema privređivanja. Ekstraktivni sektor je bio najprivlačniji za tokove kapitala od sedamdesetih godina osamnaestog veka do svetske ekonomske krize iz tridesetih godina prošloga veka. Nakon toga, sektor prerađivačke industrije je postao lider u investicionim tokovima, da bi, osamdesetih godina prošlog veka, strane direktne investicije krenule u pravcu razvoja uslužnog sektora i infrastrukturnih grana privrede. U ovom periodu, najrazvijeniji regioni, SAD, Evropa i Japan, izdvojili su se u „trijadu moćnih“ lidera i postali odlučujuća struktura u opredeljivanju investicionih i trgovinskih tokova u svetu.

Neki autori razlikuju četiri kanala delovanja stranih direktnih investicija na podizanje kvaliteta makroekonomskih performansi zemlje domaćina: a) *demonstraciono-imitacioni efekat*, b) *efekat konkurencije*, v) *efekat veza sa stranim partnerima* i g) *efekat obuke* (Blomstorm and Kokko 1998, 247-277). Demonstracioni efekat, manifestuje se kada domaća firma, u odnosima saradnje sa stranim partnerima, prihvata i implementira superiorne tehnologije. Do ispoljavanja efekata konkurencije dolazi u situacijama kada strani partneri podstiču partnerstvo, čime doprinose da proizvodne tehnologije i tehnike domaćih firmi postanu deleko produktivnije u odnosu na raniji period (Lim 2001). Efekat veza sa stranim partnerima ogleda se u angažovanju domaćih dobavljača i otvaranju prilika afilijala iz inostranstva da domaće firme postanu dobavljači specijalizovanih poluproizvoda. Efekat obuke ispoljava se ukoliko visoko specijalizovani kadrovi iz multinacionalnih korporacija dođu u domaće firme. Naime, oni sobom nose i visoki nivo

znanja i veština kojima mogu unaprediti nivo proizvodnje i menadžmenta u firmama zemalja domaćina.

U vezi sa navedenim, potrebno je naglasiti da svi *spilloveri* nisu pozitivni. Zapravo, strane direktne investicije mogu generisati i negativne eksterne efekte. Ovo dolazi do izražaja u svim slučajevima kada strane firme, u čijem se vlasništvu nalazi superiorna tehnologija, primoravaju domaće kompanije da napuste nacionalno tržište (efekat istiskivanja domaćih preduzeća sa nacionalnog tržišta – *crowding out effects*) (Djankov and Hiekmann 2000, 49-64). Na taj način, strani investitori mogu da povećaju svoj tržišni udeo, na štetu domaćih preduzeća, što, na kratak rok, rezultira viškom njihovih proizvodnih kapaciteta, niskom produktivnošću i niskom rentabilnošću.

Imajući u vidu manje razvijene privrede, jedan broj ekonomista pravi distinkciju *spillover* efekata na: a) interindustrijske (vertikalne) *spillover* efekte i b) intraindustrijske (horizontalne) *spillover* efekte (Blomstrom 1989, 96). Prvi se odnose na potencijalne efekte kupaca i/ili dobavljača. Temelje se na premisi da rast transakcija sa kupcima, odnosno dobavljačima, može delovati u pravcu ispoljavanja *spillover* efekata, prvenstveno zahvaljujući širenju tehnoloških znanja, koja korporacije poseduju. Stoga, dolazak transnacionalnih korporacija na tržište posmatranih zemalja može biti u funkciji poboljšanja tehnologije i rasta produktivnosti domaćih firmi u slučajevima kada one transferišu nova proizvodna znanja, pružaju operativnu podršku lokalnim kupcima i dobavljačima, podižu nivo obuke zaposlenih, kao i kvalitet i efikasnost menadžmenta u celini. Druga vrsta prelivanja, tj. Intraindustrijski *spillover* efekti, deluju na podizanje nivoa konkurentnosti nacionalnih industrija, stavljajući u pokret mehanizam prinude neefikasnih lokalnih preduzeća u pravcu usvajanja efikasnijih metoda funkcionisanja. U tom kontekstu, ulazak transnacionalnih korporacija u manje razvijenu zemlju može:

a) prinuditi domaća preduzeća da efikasnije posluju u odnosu na raniji period, zahvaljujući implementaciji novih tehnoloških rešenja i postupaka, što bi svakako izostalo da strane firme nisu postale konkurentne na lokalnom tržištu;

b) delovati u pravcu povećanja sposobnosti domaćih preduzeća, zahvaljujući premeštanju kompetentnih kadrova iz stranih afilijacija transnacionalne korporacije u afilijaciju smeštenu na teritoriji posmatrane zemlje;

v) na određen način, ubrzati transfer tehnologije, prinudom lokalnih preduzeća da implementiraju nova tehnološka rešenja.

Pozitivni *spilloveri* znače da transfer tehnologije, putem stranih direktnih investicija, ne donosi profit samo transnacionalnoj korporaciji, već da je od višestruke koristi i mnogim drugima subjektima u zemlji domaćinu. Zahvaljujući ovoj činjenici, može se objasniti logika ispoljavanja neopadajućih graničnih proizvoda kapitala na makro nivou u

dugom roku, čime je, u analitičkom smislu, omogućen održivi ekonomski rast endogenog karaktera. Ukratko, zahvaljujući efektima tehnoloških *spillovera*, mnogo subjekata u nacionalnoj ekonomiji ima koristi od transferisane tehnologije putem stranih direktnih investicija. Tehnološki *spilloveri* podstiču proces rasta i, kazano rečnikom mikroekonomske analize, predstavljaju pozitivne eksterne efekte koji se ogledaju u uvećavanju proizvodnih mogućnosti mnogih ekonomskih subjekata bez tržišne kompenzacije. Drugim rečima, proces rasta je moguć jer postoje tržišne nesavršenosti, vezane za širenje tehnoloških znanja.

Moglo bi se zaključiti da, priroda i veličina *spillovera* zavisi od toga da li SDI ulaze u privredu u obliku zajedničkih ulaganja, *greenfield* investicija ili akvizicija. U iskorišćavanju prednosti, koje omogućava neki od navedenih vidova investiranja, ogleda se uloga države. Uloga i interes države ogleda se u kreiranju i sprovođenju odgovarajuće politike, kojom bi se podsticajno delovalo prema onom vidu stranih investicija koje će privredi doneti najveće benefite.

INOVACIONI KAPACITET PRIVREDE I TEHNOLOŠKA PRELIVANJA PUTEM STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA

Tehnološka prelivanja putem stranih direktnih investicija, značajnim delom vezana su za kompleks u novijoj ekonomskoj literaturi poznat pod nazivom inovacioni kapacitet. Najkraće, inovacioni kapacitet privrede može se poistovetiti sa sposobnošću nacionalne ekonomije, ne samo da pribavi, već i da koristi tehnološka znanja, kako bi povećala produktivnost i efikasnost u stvaranju ekonomskih vrednosti. Kada se zna da pribavljanje tehnologija označava, kako proces stvaranja, tako i različite oblike transfera i kupovine tehnologije, jasno je da važnu determinantu endogenog privrednog rasta predstavlja način na koji privrede usvajaju tehnologije u cilju povećanja produktivnosti.

Teorijsku osnovu proučavanja inovacionog kapaciteta privrede čine tri važne oblasti makroekonomije: a) modeli ekonomskog rasta temeljeni na efektima novih ideja, b) model makroekonomske konkurentnosti Majkla Portera i v) koncept nacionalnog inovacionog sistema. Ova učenja, na svojevrstan način, objedinjuju misao po kojoj inovacije predstavljaju daleko najznačajniji faktor ekonomskog rasta i oblikovanja konkurentnosti pojedinih zemalja u savremenim uslovima privređivanja. Razumljivo, ona se, istovremeno i značajno, razlikuju u zavisnosti od nivoa apstrakcije i identifikacije ključnih determinanti koncepta inovacionog kapaciteta privrede.

Modeli ekonomskog rasta, temeljeni na efektima novih ideja, bave se istraživanjem prirode tehnoloških promena, s jedne, i mogućnosti ispoljavanja neopadajućih prinosa kapitala u dvofaktorskoj makroproizvodnoj funkciji, s druge strane. Po svojoj prirodi i

ekonomskim eksplikacijama, ideje su konceptualno različito dobro, u poređenju sa ostalim dobrima. One nisu konkurentno dobro, što otvara mogućnost da proizvodnju odlikuju neopadajući, i štaviše, rastući prinosi kapitala. Zauzvrat, postojanje rastućih prinosa implicira napuštanje teorijskih konsideracija modela savršene konkurencije. Naime, jedini motiv pronalazača da snosi ogromne inicijalne izdatke nastanka nove ideje je njegova percepcija da može ostvariti cenu veću od marginalnog troška stvaranja ideje. Međutim, zbog nemogućnosti potpunog isključenja drugih u korišćenju novih ideja, one omogućavaju realizaciju koristi i drugim subjektima koji nisu učestvovali u njihovom nastajanju. Podsticaji kreiranju novih ideja, zavise od profita koji pronalazači ostvaruju (privatne koristi), a ne od celokupnih efekata koje društvo ostvaruje zahvaljujući korišćenju novih ideja. Proizilazi da ideje, koje imaju veliku potencijalnu društvenu korist, mogu ostati potpuno nekorišćene, ukoliko su privatna i društvena korist međusobno veoma udaljene. Patentni sistem i prava intelektualne svojine, pravni su instrumenti putem kojih društvo operacionalizuje svoje nastojanje da privatnu korist izuma približi društvenim koristima. Postoje mišljenja da je upravo ovaj momenat imao esencijalno važnu ulogu u pokretanju industrijske revolucije, ali i sve potonje radikalne tehnološke i industrijske promene.

Po Majklu Porteru (1990), *osnovni faktori makrokonkurentnosti* su: a) uslovi povezani sa faktorima proizvodnje koji determinišu intenzitet i oblike konkurentske borbe u pojedinim sferama privređivanja b) uslovi vezani za unutrašnju tražnju, v) prisutnost industrija koje podržavaju proizvodnju konkurentnih proizvoda, g) strategija firme i karakter konkurencije preduzeća.

Daleko najvažniji faktor konkurentnosti, odnosi se na sposobnost zemlje da kontinuirano stvara i poboljšava vlastite faktore. Porter je mišljenja da ključnu odliku tržišta reprezentuje ne veličina već njegova sposobnost da podstiče uvećanje konkurentnosti firme. Treći faktor govori o konkurentnosti povezanih industrija i dobavljača firme. Bliska interakcija je rezultat spremnosti firmi da zajednički rade na uvećanju konkurentnosti. Institucionalni uslovi, koji definišu načine osnivanja i organizovanja kompanija, od izuzetnog su značaja u definisanju konkurentske sposobnosti pojedinih zemalja.

U ekonomiji znanja, konkurentnost sve više zavisi od načina na koji ljudi kreiraju i komercijalizuju svoj *know-how*. Najuspešnije su one zemlje koje karakteriše najizraženiji dinamizam uzajamnog delovanja napred pomenutih faktora nacionalne konkurentske prednosti. Ovde se, pre svega, misli na oblast inovacija kod kojih uspeh nije moguće postići ukoliko jedna od pomenutih determinanti ne daje svoj puni doprinos.

Inovacioni kapacitet privrede, u tesnoj je međusobnoj zavisnosti od dizajna *nacionalnog inovacionog sistema*. Teorijski fundus koncepta nacionalnog inovacionog sistema predstavlja Šumpeterovo učenje o

značaju inovacija i preduzetništva u generisanju ekonomskog rasta. Najkraće, inovacioni sistem privrede obuhvata internu organizaciju firmi, složene međufirmske odnose, ulogu javnog sektora, institucionalne aranžmane u finansijskom sektoru, dostignuti nivo istraživačko-razvojne delatnosti, kao i samu organizaciju aktivnosti istraživanja i razvoja (Lundval 1992, 13).

„Inovacioni sistem je sistem interakcije privatnih i javnih firmi (velikih ili malih), univerziteta i vladinih agencija, čiji je cilj proizvodnja znanja i tehnologija unutar nacionalnih granica. Povezanost ovih entiteta (jedinica) može biti tehničke, komercijalne, pravne, društvene i finansijske prirode, i ona, u osnovi, određuje obezbeđenje adekvatnog razvoja, zaštite, finansiranje nastanka i primene novih znanja i tehnoloških rešenja“ (Niosi et al. 1993, 212). Rečju, nacionalni sistem inovacija predstavlja set organizacija i institucija koje deluju na generisanje, difuziju i aplikaciju naučnih i tehnoloških rešenja, u svakoj zemlji posebno“ (Galli and Teubal 1997, 5).

Nacionalni inovacioni sistem podrazumeva egzistiranje i adekvatnu međusobnu povezanost mehanizama korporativnog, političkog i mrežnog upravljanja u zemlji kao celini (Smith 2010, 284). Korporativno upravljanje opisuje mehanizam upravljanja i kontrole korporativnih preduzeća. U suštini, ovaj upravljački nivo se operacionalizuje putem tržišnog mehanizma. Političko upravljanje odnosi se na ulogu države u podržavanju inovacija. Koncentrisano je oko dve funkcije: političke funkcije i regulativne funkcije (zaštita prava intelektualne svojine, zaštita okruženja). Mrežno upravljanje polazi od stava po kome se inovacije efikasnije generišu u slučajevima kada inovacione firme rade zajedno sa ostalim organizacijama. Imaju se u vidu organizacije poput univerziteta, obrazovnih institucija, istraživačkih instituta i finansijskih institucija.

Institucije čine srž svakog nacionalnog sistema inovacija. Kao najznačajnije institucije svakog nacionalnog sistema inovacija treba navesti: idustrijske institucije (firme i industrijske sektore), finansijske institucije (banke i riziko kapital), naučne i tehnološke institucije (univeziteti i laboratorije u javnoj svojini), obrazovne institucije (škole, koledži i provajederi obuke) (Smith, 2010, 288).

ZAKLJUČAK

Jedan od najznačajnijih pravaca endogenih teorija ekonomskog rasta, vidi u tehnološkim promenama ključni izvor privredne superiornosti pojedinih država u globalnim relacijama. Tehnološke promene, menjaju važnost pojedinih činilaca proizvodnje, a takođe, deluju na kvalitativan razvoj svih elemenata ekonomskog potencijala, šireći granice njihovog korišćenja, na osnovu rasta efikasnosti upotrebe raspoloživih proizvodnih faktora. Povećanjem efikasnosti upotrebe faktora, tehnološke promene utiču da se, u razvojnom procesu, manje

drastično manifestuje limitiranost pojedinih elemenata, odnosno, omogućavaju dalji ekonomski napredak supstitucijom najoskudnijih faktora.

Efekti tehnoloških promena poništavaju ispoljavanje opadajućih prinosa faktora kao jednog od ključnih postulata tradicionalne teorije rasta. Štaviše, njihovo delovanje doprinosi tendenciji rastućih prinosa. Jedno od značajnijih objašnjenja rastućih prinosa odnosi se upravo na fenomen preliivanja znanja, tehnologija, produktivnosti. Fenomen tehnološkog preliivanja, pored ostalog, treba sagledavati u kontekstu kategorije inovacionog kapaciteta privrede. Inovacioni kapacitet privrede, dominantno određuje veličina ulaganja u istraživanje i razvoj, s jedne, i kvantitet i kvalitet ljudskih resursa angažovanih u sektoru naučnog i tehnološkog razvoja, s druge strane. Kada se zna da pribavljanje tehnologija označava ne samo proces stvaranja već i različite oblike transfera i kupovine tehnologije, jasno je da važnu determinantu endogenog privrednog rasta i makrokonukrentnosti pojedinih zemalja u celini, u današnjim uslovima privređivanja, predstavlja inovacioni kapacitet privrede.

Strane direktne investicije predstavljaju važan faktor ekonomskog rasta endogenog karaktera, pored ostalog, zahvaljujući efektu tehnološkog preliivanja. Budući da se radi o vlasničkim investicijama, logično je da njihovo kretanje prati transfer raspoložive tehnologije. Što je veći kvantum tehnoloških znanja u njihovom posedu, to će više proizvodnih i menadžerskih rešenja biti transferisano u zemlju domaćina. Uz ostale nepromenjene uslove, ovo će značiti i izraženiji efekat preliivanja znanja i tehnologije, a posledično, i intenzivniji privredni rast zemlje domaćina.

Rečju, u kontekstu istraživanja endogenog rasta, temeljenog na tehnološkim promenama, proizilazi da je, makroekonomskom politikom razvoja, principijelno moguće delovati na ubzanje stope privrednog rasta na dva osnovna načina:

- a) stimulisanjem procesa stvaranja i difuzije tehnoloških promena, podržavanjem aktivnosti istraživanja i razvoja u zemlji;
- b) kreiranjem poslovnog ambijenta, stimulativnog za efikasan transfer tehnologije, uključujući i privlačenje stranih direktnih investicija transnacionalnih korporacija u oblastima novih tehnologija, koje se odlikuju izraženim efektima preliivanja znanja.

LITERATURA

- Blomstrom, M. 1989. Foreign Investment and Spill-Ovvers, London, Routledge.
- Blomstorm, M. Kokko 1998. Multinational corporations and spillovers, Journal of Economic Surveys, No 12.
- Вукотић, Веселин 2002. Макроекономски рачуни и модели, ЦИД, Подгорица.
- Galli, R. Teubal, M. 1997. Paradigmatic Shifts in National Innovation Systems, u knjizi: Edquist, C. (ed) Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations, London, Pinter.

- Dosi, G. et. all. 1994, *The Diversity of Development Patterns: Catching Up, Forging Ahead and Falling Behind*, u Pasinetti, L. Solow, R. ured. *Economic Growth and the Structure of Long-Term Development*, New York: St. Martin's Press.
- Драгутиновић, Дијана, Филиповић, Милорад, Цветановић, Слободан 2005. Теорија привредног раста и развоја, Економски факултет, Београд.
- Djankov, S. Hoekman, B. 2000. Foreign investment and productivity growth in Czech enterprisers, *World Bank Economic Review*, 14, No. 1.
- Kurz, D. Salvadori, N. 2001. Theories of economic growth: old and new, u Salvadori, N. (ed) *The Theory of Economic Growth: a 'Classical' Perspective*, Edvard Elgar.
- Link, A. Siegel, D. 2003. *Technological Change and Economic Performance*, Routledge.
- Lim, E. 2001. Determinants of, and relation between foreign direct investment and growth: a summary of the recent literature, *IMF Working Paper WP/01/175*, Washington.
- Lundval, A. 1992. *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*, London, Pinter.
- Niosi, J. Saviotti, P. Bellon, B. Crow, M. 1993. *National Systems of Innovation: In Search of a Workable Concept*, *Technology in Society*, Vol. 15, No 2.
- Peters, S. 2006. *National Systemd of Innovation*, Palgrave Macmillan.
- Петровић, Перо, Антевски, Мирослав. 2007. Преливање знања, технологије и продуктивности у условима регионалне економске интеграције, Економске теме, бр. 3. Економски факултет, Ниш.
- Porter, Michael 1990. *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York.
- Romer, Pa. 1986. Increasing returns and long run growth, *Journal Political Economy*, No. 94.
- Samjuelson, Paul, Nordhaus, William 2009. „Економска“, Мате, Загреб.
- Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill.
- Solow, R. 1957. Technical change and the aggregate production function, *Review of Economics and Statistics*, 39.
- Tavers, A. Teixeira, A. 2006. *Multinational, Clusters and Innovation*, Palgrave Macmillan.
- Todaro, M. 1997. *Economic Development*, Longman, New York.
- Togaty, T. 2009. *The New Economy and Macroeconomic Stability*, Routledge.
- Clunies-Ross, A. Forsyth, D. Hug, M. 2009. *Development Economics*, McGraw-Hill.
- Цветановић, Слободан, Филиповић, Милорад, Младеновић, Игор 2010. Традиционалне и нове (ендогене) теорије економског развоја, Економика, Ниш, специјални број.
- Weil, D. 2008. „Economic Growth”, 2nd edn. Addison Wesley, London.

Slobodan Cvetanović, University of Niš, Faculty of Economics, Niš
Vlastimir Leković, University of Kragujevac, Faculty of Economics, Kragujevac

TECHNOLOGICAL SPILLOVER THROUGH FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND ENDOGENOUS ECONOMIC GROWTH

Abstract

Starting from the view that technological changes represent key material premises of the emergence of endogenous explanations of economic growth, the paper examines the phenomenon of spillover, i.e. spread of technology, through the prism of its potential contribution to economic advancement in some countries. Highlighting the fact that over the past twenty years the basic mode of external sources involvement in financing the economic growth globally has been direct investment, the institutional bearers of which are trans-national corporations as dominant owners of innovation and application technological knowledge, the paper emphasizes the possible impact of foreign direct investment, as a channel of technology transfer, on the stimulation of the economic growth of a host country.

Foreign direct investment enables the transfer and exchange of the new applied knowledge that could not be transferred in another way because there is no marked that would provide adequate compensation for the owner of the technological monopoly. Taking over the technologies that are transferred through foreign direct investment depends to a great extent on the innovation capacity of the host economy i.e. the existing national system of innovation in the host country. Therefore, it is certain that the enhancement of the economy's innovation capacity, i.e. the improvement of the innovation system quality of the host country regarding direct investment, can significantly accelerate its endogenous economic growth. An especially important role in this process is played by the modern state.

Key words: endogenous growth, foreign direct investment, knowledge and technology spillover, innovation capacity of economy, national innovation system.

